

קדיש להרוגי השואה

(1) תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף מז עמוד ב

הרוגי מלכות, כיון דשלא בדין קא מיקטלי - הווא להו כפרה

(2) רש"י מסכת סנהדרין דף מז עמוד ב

הרוגי מלכות - הני דעובדי כוכבים.

(3) שו"ת שבות יעקב חלק א סימן קב

ספק שמא אביו צדיק ואין צורך לקדיש זה אינו חדא דאפ"י צדיק גמור אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא

(4) שו"ת מנחת יצחק חלק א סימן פג

באמת השתמשו הפוסקים בסברא זו להיפוך לחייב בקדיש, כלומר אף במומר שמצד הדין אין מתאבלין עליו, ואין אומרים קדיש, מ"מ אם נהרג על ידי עכו"ם, מתאבלין עליו ואומרים קדיש, כיון שהיה לו כפרה, ע"י ש"ע (יו"ד סי' ש"מ סעי' ה' וסו"ס י"ש ע"ח), ואם נאמר כנ"ל, שוב אין צורך לקדיש, ומסיג גבול שאר חיובים, ע"י שבו"י שם, וע"כ דא"א למפטר מטעם זה

(5) שו"ת מהרי"ל סימן צט

יודיעי אדו' על מה ששמעתי משם מהר"ם, מטרונבורק ז"ל הי"ד, שהור' והנהיג שאין שאין לומר קדיש לאביו שנהרג על קידוש השם, אם אולי טעמ' משו' דאמר' במסכת שמחו' שמאז נמחלי' עוונותיו ואין להחזיקו ברשע, ופגם משפחה הו' להחמיר. ומשם אדו' הוגד לי שהנהיג לאומרו, הודיעני נא. וש"ש.

ועל דבר הקדיש ליתמי הקדושים, אנא לא שמיע לי מה שכתב מר בשם רבינו הקדוש, אבל שמעתי אחרים אומרים כן ולא השגחתי בהם כן נראה לי דבר פשוט דיש לאומרו, וטעמא דידי מאבלות שכתב מהר"ם דהוי מטעם משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש, וכתב מהר"י א"ז בן מהר"ח דצריך להתאבל על קדושי, והאריך בתשובתו וסוף דבריו דהאומר שאין להתאבל עליהם צריך כפרה, עכ"ל וכן שמעתי מרבתי דהכי נפק עובד' בגזיר' פראג שיש שרצו שלא להתאבל על הקדושי, וסוף הסכימו הגדולים בימים ההם להתאבל. והיא גופא נראה לי אע"ג שהם קדושי עליון ובמדרגה העליונה ואין בריה יכולה לעמוד במחיצתם מ"מ מי מפיס דיש עבירות שצריכות מיתה משונה וצערא דקברא כמו שכתב ר' שמחה וכן כתב הרמב"ן דיש עונש כרת בזה ולבא על מקצת עבירות. דאי לא תימא הכי מי שיש לו אב ידוע ומפורסם בתורה ובחסידות מנעוריו אטו מי לא בעי קדיש, הא מיתה ממרקת ויום כפורים ותשובה, וזימנין איכא כולהו בחד גברא. אלא חיישינן שמא בעט בכפרות או שאר חששות. וחזינן ישי מת בעטיו של נחש ונהרג, וק"ל למשכיל כמוך, ואיוב יוכיח ושאלו ובניו לחמו מלחמת השי"ת והוצרכו להבטחה אתה ובניך עמי

(6) שאלת יצחק / מהדורה תניינא / סימן קנג

נשאלתי על אותם אנשים, נשים וטף שנהרגו על קדושת השם אם צריכים לאמר קדיש אחריהם; (ב) אם אינו יודע בבירור היום שהומתו האיך יש לנהוג בדבר היא"צ.

תשובה: ... וזה נאמר היכא שדנו אותם ע"פ דין, אבל היכא שנהרגו מחמת גזירה כמו שהיה בימים האלה רח"ל פשיטא שיש להם כפרה שנהרגו על קדושת השם, וי"ל דאפילו המומרים יש להם כפרה כיון שנהרגו מחמת שם היהדות שיש עליהם, ועי' רמ"א ביו"ד סי' ש"מ.

כעת השאלה, אם צריך לאמר קדיש אחרי'. ומצאתי בספר כל בו שכתב בשם מהרי"ל ששמע בשם גדולי עולם, שמי שאומרים שלא לאמר קדיש אחריהם צריכים כפרה. וכן שמעתי מרבתי דהכי נפיק עובדא בגזירה בפראג, שיש שרצו לאמר שלא להתאבל על קדושים, לסוף הסכימו הגדולים בימים ההם להתאבל וכן גם כן לאמר קדיש עיי"ש, הגם שקדושים המה ואין כל אדם יכול לעמוד במחיצתם. ועיין בשו"ת מנחת יצחק (סימן פ"ג) לאחר שהביא החתם סופר והפרישה כ' דהפוסקים השתמשו בסברא זו להיפוך לחייב בקדיש, כלומר אפילו במומר שמצד הדין אין מתאבלין עליו ואין אומרים קדיש, מ"מ אם נהרג ע"י עכו"ם מתאבלין עליו ואומרים קדיש כיון שהיה לו כפרה עיי"ש. וזה מתאים עם דברי הגמ' שם, כיון שקטלו שלא כדין הו' להם כפרה. אלא שצ"ע מדברי הרמ"א בשו"ע (בסי' ש"מ שם ס"ק ה') שכתב, דבמומר שנהרג ע"י עכו"ם דאין מתאבלין עליו עיי"ש שכתב זה להלכה. אבל איך שיהיה מסתימת הפוסקים משמע דנהרג ע"י עכו"ם מתאבלין עליו.

(7) ממעמקים / חלק ב' / סימן ו

אם קרובי הקדושים חייבים להתאבל עליהם ולומר קדיש

שאלה: ביום י"א מרחשוון, היום השלישי לאחר שרבי הטבחים הנאצים ימ"ש הוציאו מגיטו קובנו למעלה מעשרת אלפים איש, אנשים נשים וטף והובילום להכריעם לטבח במבצר התשיעי במקום שהומתו מתוך עינויים קשים ומרים בכל מיני מיתות משונות, באכזריות איומה שקשה לתארה, בא הפליט מגיא ההריגה והטבח, בחור אחד שהצליח להמלט וסיפר את כל פרטי המאורע המחריד איך שהגרמנים הארורים ציוו את האומללים הללו להפשיט מעליהם את כל בגדיהם ולקפוץ לתוך הבורות שהוכנו מקודם לכך ואחר כך ירו בהם במכונות יריה, וכשיכלו לעשות את מעשה רצח הזה כיסו את הבורות בעפר וקברו את כולם החיים והמתים גם יחד, כי הרבה מהקדושים הללו היה עוד בהם רוח חיים בהיות שרק נפצעו מכדורי הרשעים. לא היה בית בתוך הגיטו שלא היה בו מת, זה בכה מרה על אחיו וזה קונן על אשתו, זה זעק על יוצאי יריכו וזו יללה על בעל נעוריה, זה צעק הוי אבי וזו שפכה תמרוריה בנהי איכה בני, כלואי הגיטו שנשארו בחיים עטפו אבל ויגון וירב בהם תאניה ואניה. והנה בא אלי "בערצ'יק דער גלעזער" גבאי חברת עין יעקב הלויית המת קלויז, ושאל אותי אם צריכין להתאבל על הקדושים ולומר אחריהם קדיש.

תשובה: בשו"ת מהרי"ל סימן צ"ט נשאל אם יש לומר קדיש אחרי הנהרגים על קידוש השם, והשואל רצה לחדש שאין להתאבל אחרי הקדושים, והשיב לו מהרי"ל שם: וכן שמעתי מרבתי דהכי נפסק עובדא בגזירה בפראג שיש שרצו לומר שלא להתאבל על קדושים ובסוף הסכימו להתאבל, והוא גופא נראה לו שאף על גב שהם קדושי עליון במדרגה עליונה שאין בריה יכולה לעמוד במחיצתם מכל מקום יש להתאבל עליהם עיי"ש.

ועי' בלקט יושר ח"א דף 511 מש"כ בשם הגאון תרומת הדשן שהיה מתענה ביום ט' בניסן על אמו שנהרגה בגזירת אוסטרייך בווינא באותו יום, וכל הגדולים של הימים ההם הסכימו שיש להתאבל על הקדושים ולומר קדיש. מכל זאת הוריתי לשואל שיש להתאבל על קדושי המבצר התשיעי ולומר אחריהם קדיש, ואכן נורא ואיום היה המראה שעה שכל הצבור הנשאר בחיים בגיטו אמר כולו בקול אחד קדיש על יקירי לבו מחמלי נפשו, ויהי רצון שהרופא לשבורי לב יחבש את עצמותינו יחיש פדות לעמו וישלח לו ישע ותשועת עולמים.

8) ממעמקים / חלק א' / סימן טז

דין אמירת קדיש על עוללים ויונקים.

שאלה: אחרי שהגרמנים הארורים ימ"ש הוציאו לפועל בימים של ג' וד' ניסן תש"ד את הרצח ההמוני על ילדי ישראל שקראו אותו בשם "קינדער אקצאן" והשמידו כאלף ומאתים ילדים עוללים ויונקים שגזלום מחיק אמותיהם והכריעום לטבח, הרג ושריפה, נשאלתי על ידי ההורים האומללים אם מוטלת עליהם חובת אמירת קדיש על ילדיהם הקטנים, ואם לא עד כמה הוא שיעור קטנותם?

תשובה: הנה בא"ז ה' שבת בכל בו סימן קי"ד בריב"ש סימן קט"ו. וברמ"א יו"ד סימן שע"ו סעי' ד' ונמצא במדרשות לומר קדיש על אב (כל בו וריב"ש בשם תנחומה וספרי ובחיי בשם מסכת כלה וב"י בשם הזוהר ובא"ז בשם תנא דבי אליהו רבא) וצ"ל ע"י הרב קירגיל בשם ר"ע ולפי גירסא אחרת בשם ריב"ז, ע"כ נהגו לומר על אב ואם קדיש בתרא י"ב חדש וכן נהגו להפטיר בנביא ולהתפלל ערבית במוצאי שבתות שהוא הזמן שחוזרין הנשמות לגיהנם וכשהבן מתפלל ומקדש ברבים פודה אביו ואמו מן הגיהנם עיי"ש.

נראה מזה שענין הקדיש הוא להציל מעונשין וקטן לאו בר עונשין הוא כמבואר במס' שבת פ"ט ע"ב גרסינן, כמה שנותיו של אדם ע' שנה דל עשרין דלא ענשת עליהו, עיי"ש הרי לנו בהדיא דעד עשרים אין אדם נענש בידי שמים דלענין עונשין נחשב הוא לקטן, וכן איתא בירושלמי רפ"ב דבכורים דאיתא שם, ר' אבין בר' תנחום שמע לה מן הכא דכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה יצא מהן עשרים שנה שאין ב"ד של מעלה עונשין וכורתין, עיי"ש. ועי' עוד בירושלמי סנהדרין פ' הנחנקין ה"ז ובמס' מועד קטן כ"ח בתוס' ד"ה מת, וכן בפירוש המשניות להרמב"ם בפ"ז דסנהדרין שכתב, אבל מפני השמועה למדנו שהקב"ה לא יעניש החיוב כרת אלא אחר עשרים שנה ואין הפרש בין זכרים לנקבות. . . ולענין אמירת קדיש על קטנים כתב השד"ח אבלות קנ"א, ומנהג בכל מקום שאין אומרים קדיש על פחות מכ' שנה, אולם בספר ישורי טהרה מע' ק' אות ע"ד כתב שהמקובלים הורו לומר שקדיש גם על פחות מבן עשרים וטעמו של דבר הוא, שהקדיש מועיל להעלותו למדרגה יותר גבוהה ואם כן אפילו על תינוק בן שלושים יום אם רק יצא מכלל נפל צריך לומר עליו קדיש. . .

ומכל הנ"ל הוריתי להורים האומללים ששיכלו את בניהם מחמל נפשם, לומר קדיש על הקטנים שנהרגו על ידי הזדים הארורים לאחר ל' יום ללידתם, כי על קטנים שמתו לאחר ל' לכו"ע יש לומר קדיש ואפילו לדעת ספר האורה וכמו שהעליתי לעיל.

8) שו"ת מנחת יצחק חלק א סימן פג

(ב) ומה דלא נודע הזמן מתי מתו, מבואר במג"א (סל' תקס"ח סק"כ), בשם מט"מ בשם רש"ל, דמי שא"י יום שמת בו אביו, יברור לו יום א', אך אל יסיג גבול לומר קדיש, ובס' מט"מ (סל' תשס"ז) כ' וז"ל מי שאינו יודע איזה יום, הוא יום שמת בו אביו או אמו, הורה לי מורי מהר"ש

קדיש להרוגי השואה

לברור יום מיוחד ויתענה בו ויאמר קדיש עכ"ל, ומש"כ לענין אל יסיג גבול לומר קדיש ע"ע בשבו"י שם ובפ"ת שם (ס"ק ג'), ובצמח השדה (ס"ק א' וקע"ב).

9) הרבנות הראשית לישראל שבעים שנה לייסודה / חלק ב', הרב יהודה שביב

ד. קביעת צום עשרה בטבת ליום הקדיש הכללי

... תקנה זו הייתה לה מטרה כפולה: האחת לקבוע יום אחיד בשנה לאותם - והם רוב הנספים בשואה - שיום הריגתם לא נודע, ולצאצאיהם הרי זה כ"אר צייט' לכל דבר. והמטרה השנייה לעשות את זה היום ליום זיכרון כללי בארץ ובתפוצות. מסתבר שלתקנה לא היה הד מספיק, והרבנות הייתה צריכה להכריז על כך מחדש מדי שנה בשנה. ביום כ"ז בכסלו תשי"א קבעה הרבנות:

יום העשירי בטבת נקבע על ידינו, לשעה ולדורות, ליום השנה לקהילות הקודש - אנשים, נשים וטף - שנספו בהמוניהם, באכזריות חימה, בידיה הטמאות של המפלצת הנאצית באירופה, ועשן הכבשנים שבהם עלו על המוקד כיסה עליהם ועל יום פקודתם. לאלה מליוני החללים, שאין סמוכים לקביעת יום מותם, יום זה קודש לזכרם ולעילוי נשמותיהם הזכות והטהורה. דינו של יום זה, יום העשירי בטבת, לבניהם ולקרוביהם, כדינו של יום המיתה - לאמירת קדיש, ללימוד משניות ולהדלקת נר נשמה. ולכל יהודי באשר הוא שם, קדוש היום הזה לזכר רבבות בתי האבות והמשפחות שנשמדו כליל ללא השאר שריד ופליט; וגואלם הוא בית ישראל כולו, ועל כל אחד להדליק בליל זה, אור לעשירי בטבת, נר נשמה בביתו, ומי שאין הוריו בחיים ישתתף באמירת קדיש בציבור. בירושלים יעלה הקהל להר ציון לתפילת ערבית, ללימוד משניות ולאמירת קדיש לעילוי נשמות הקדושים, שחלק מאפרם גנוז במרתף השואה אשר בו.

אחרי קריאת התורה, בתפילת שחרית, תיאמר בכל בתי הכנסיות ובתי המדרשות תפילת האזכרה המיוחדת שנערכה על ידינו בשעת השואה. שעה לפני תפילת מנחה, מתכנס הציבור בכל מקום, בארץ ובתפוצות, לבתי הכנסיות ולבתי המדרשות, ללימוד משניות, ולאמירת תהילים פסוק בפסוק.

10) באר אליהו / או"ח ב' / סימן קכו

בענין יום הקדיש הכללי בעשרה בטבת

שאלה ראשונה: "מה דעתי בבעיה זו" מה יהיה תפקידו של יום קדיש כללי בעת שיתומי השואה לא יהיו כבר בחיים ויתפוס מקומו דור חדש שאינו קשור ישירות לשואה, אלא ע"י הוריו, יתומי השואה?

דעתי, שיום הקדיש הכללי לא נתקן דוקא ליתומים ולא רק כללי אלא תמידי, עד יבוא העת שאנחנו מצפים לברכה מה' ויהפכו ימי האבל והבכי (ובתוכם גם י' בטבת) לששון ולשמחה ולמועדים טובים. לפיכך, אין מה לתקן מחדש, כי התקנה בתוקפה נשארת לדורי דורות והמובן "קדיש כללי" נאמר רק בהקשר למי שלא יודע את יום המיתה של אהוביו הקדושים, לומר קדיש ב-י' בטבת, בכללות עם כל עם ישראל המתאבלים על השואה ועל הצרות שעברו.

נקודה ב': "להשאיר את יום הקדיש הכללי בכל תקפו ובהקפו ולהדגיש ביום צום העשירי גם אסון השואה שעברה על דורנו". חושבני שנצמד יום השואה דוקא ליום צום י' בטבת מאחר שיש לצום זה תוקף מיוחד, עיין בב"י תק"ד בשם האבודרהם שעשרה בטבת אם היה חל בשבת לא ה' יכולים לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו בעצם היום הזה כמו ביו"כ, והב"י שם כתב דלא ידע מנין לו זה. אך עיין בא"ר שם שכן היא גם כן בתשובת הגאונים כאבודרהם ע"ש. וגם המספר עשירי קשור עם עשרת הדברות שעם ישראל נתן לכל האומות, והעמים המתורבתים חשבו שכלפי ישראל יש לקיים את ה"לא תרצח" בלי "לא". ועוד יש משהו מיוחד ב-י' בטבת, שבכל שנה הוא סמוך בעת שאנו קוראים את ספר "שמות" ספר הגלות והגאולה, להראות לעמים שכימי צאתנו ממצרים אז, יראנו ה' גם בדורנו זה ניסים ונפלאות, כן יהי רצון. מצד אחר יש ליום י' בטבת יתרון שאת, שזוהו היום הקצר, וקל להשתתף בתעניות זו. כל זה כתבתי על דעת עצמי וכמובן לא בשם הרבנות הראשית, ואם יעלו ענין זה בסדר היום ונשמע גם דעות אחרות, אדון מחדש.

11) שאילת שלמה / חלק א' / סימן קצט

שאלה: עשרה בטבת חל השנה ביום שישי. מתי נגמר הצום?

... יש להזכיר שצום עשרה בטבת נתקבל בעם ישראל, על פי הרבנות הראשית לישראל, כיום הזיכרון למיליוני היהודים שנרצחו בשואה, וכוונת הצום כוללת את פריצת חומת ירושלים וחורבן יהדות אירופה. ובאמת הדברים קשורים, שהרי חורבן הארץ ונפילתנו במובן הלאומי הינם שורש חורבן היהדות בגולה והשואה.